

КНІЖНЫ АНОНС

Місарэвіч Н.В. Магдэбургскае права на Беларусі. Гродна, 2003. – 107 с.

Хочацца звярнуць увагу беларускіх медыевістаў і спецыялістаў па гісторычнай урбаністыцы на манаграфію гарадзенскай даследчыцы Наталлі Місарэвіч. Яе кніга – гэта спроба гісторычнага даследавання сродкам і юрыдычнай навукі. Пры гэтым аўтарка шырока выкарыстоўвае апублікованыя і неапублікованыя дакументальныя крыніцы, якія дазваляюць аналізація асноўныя этапы пашырэння і існавання магдэбургскага права на беларускіх землях. У прыватнасці, адзін з раздзелаў манаграфіі цалкам прысвячаны аналізу прывілеяў (прывілеі вялікакняжацкім і прыватнаўласніцкім гарадам, фундацыйных і канфірмацыйных прывілеяў) як гісторычнай крыніцы.

Упершыню ў беларускай гісторыяграфіі Н.Місарэвіч паспрабавала вызначыць склад і кампетэнцыю органаў кіравання і суда гарадоў з магдэбургскім правам, акрэсліць месца магдэбургскага права ў прававой сістэме ВКЛ. На думку аўтаркі, пашырэнне магдэбургскага права ў Беларуска-Літоўскай дзяржаве з'яўлялася своеасаблівым прававым эксперыментам па адаптациі ў нацыянальную сістэму права “чужых” (іншаземных) нормаў, якія павінны былі запоўніць пэўны прававы вакуум у асобных галінах сацыяльна-еканамічнага і палітычнага жыцця. “Жывучасць” той або іншай нормы пацвярджала практика. Калі вынікі былі пазітыўнымі, то норма замацоўвалася ў пацвярджальным прывілеі на магдэбургскага права. Пра “неякансную” норму проста забывалі. Пры гэтым нормы магдэбургскага права дзеянічалі ў тым аб’ёме, у якім яны не парушалі агульнадзяржаўных нормаў і нормаў звычаёвага права (с. 94-95).

Алесь Смалянчук

Вольныя муляры ў беларускай гісторыі. Канец XVIII – пачатак XX ст. / Укладальнік і рэдактар А.Ф.Смалянчук. Вільня: Gudas, 2005. – 278 с.

Кніга стала першай у беларускай гісторыяграфіі комплекснай спробай навуковага асвятлення феномена вольнага мулярства (масонства) у мінулым Беларусі (канец XVIII – пачатак XX ст.). Аўтары імкнуліся сродкам і навуковага аналізу “праверыць” антымасонскія стэрэатыпы масавай свядомасці.

Зборнік пачынаецца раздзелам *Даследаванні*, які ўтрымлівае аналітычныя матэрыялы. Аўтарамі тэкстаў з'яўляюцца беларускія гісторыкі і архіўсты – Марыяна Сакалова і Сяргей Рыбчонак (Менск), Вячаслаў Швед

і Алесь Смалянчук (Гародня), Юры Гардзееў (Гародня-Кракаў). Трэба адзначыць публікацыю перакладаў артыкулаў двух вядомых польскіх даследчыкаў вольнага мулярства – Станіслава Малахоўскага-Лэмпіцкага (1884-1959) і прафесара Тадэвуша Цагельскага, галоўнага рэдактара часопіса “*Arс Regia*”, своеасаблівага навуковага цэнтра польскага масонства. Артыкул С.Малахоўскага-Лэмпіцкага (“Міцкевіч і вольнае мулярства”) прысвечаны адносінам славутага паэта да “каралеўскага майстэрства”, а тэкст Т.Цагельскага (“*Ordo in Chao*”. Вольнае мулярства і крызісы эпохі Асветніцтва”) знаёміць чытача з сацыяльна-палітычнай пазіцыяй вольных муляраў Еўропы ў эпоху Асветніцтва.

Раздзел *Дакументы і матэрыялы* ўтрымлівае тэксты Канстытуцыі і Статуту таў вольных муляраў, паводле якіх была арганізаваная дзеянасць ложаў на беларускіх землях у разгледзеным перыяде. Большасць з дакументаў упершыню друкуецца ў беларускай навуковай літаратуры. Англамоўныя і польскамоўныя тэксты таксама ўпершыню перакладаюцца на беларускую мову. Пры перакладзе гэтых дакументаў, а таксама пры рэдагаванні аналітычных тэкстаў зборніка ўзнікла праблема тэрміналогіі. Менавіта таму ў зборніку змешчаны *Слоўнік найбольши пашыраных масонскіх тэрмінаў* (В.Швед і А.Смалянчук). Была зроблена спроба пэўнай уніфікацыі спецыфічных масонскіх тэрмінаў. У прыватнасці, гэта датычыць самой назвы прыхільнікаў “каралеўскага майстэрства”. У матэрыялах зборніка апрач агульнапрынятага тэрміна “масоны” шырока ўжываюцца тэрміны “вольныя муляры”, “дзеці ўдавы”, “браты”. Асабліва часта сустракаецца першы з іх. Ягонае ўжыванне абумоўлена тым, што для большасці чытачоў тэрмін “вольны муляр” з’яўляецца новым і не ўтрымлівае таго асуджальнага сэнсу, якім антымасонская пропаганда надзяліла тэрмін “масон”. Аднак тэрміналагічны пошукі нельга лічыць закончанымі. Прапанаваны *Слоўнік* трэба разглядаць як пачатковы этап гэтай працы.

Уваже чытача таксама прапануе ѹца *Храналогія гісторыі вольна-мулярскага руху*, у якую ўключаныя найбольш значныя падзеі беларускай мінуўшчыны (аўтары М.Сакалова і А.Смалянчука), а таксама *Бібліяграфія* (А.Смалянчук). Больш глыбокаму разуменню сутнасці фено мена вольнага мулярства ў айчыннай гісторыі паспрыяе знаёмыства з канкрэтнымі гістарычнымі постасцямі. Аўтарамі партрэтаў вольных муляраў у адпаведнай рубрыцы былі Іна Соркіна (Гародня), Вольга Шаталава (Менск) і Алесь Смалянчук. Стаяленне да Ордэна вольных муляраў адлюстраванае ў рубрыцы *Вольныя муляры ў ацэнках і меркаваннях сучаснікаў і даследчыкаў*.

A.S.

Вялікі А.Ф. На раздарожжы. Беларусы і палякі ў час перасялення (1944-1946). Мінск: ВВЦ БДПУ, 2005. – 319 с.

Аб'ектам аўтарскага даследавання стала рэпатрыяцыя польскага насельніцтва з БССР у Польшчу і беларускага насельніцтва з Польшчы ў БССР ў другой палове 40-х гг. XX ст. На думку аўтара, перасяленне сталася “значным палітычным, эканамічным, сацыяльным, дыпламатычным фактам беларуска-польскіх адносін сярэдзіны 40-х гг., які наўпраст закранаў нацыянальна-дзяржаўныя інтарэсы Беларусі” (с.3). Анатоль Вялікі пасправаў даць навуковую ацэнку гэтаму працэсу ў кантэксле агульнаеўрапейскай пасляваеннай гісторыі, найважнейшай старонкай якой былі змены межаў у Цэнтральна-Усходнім Еўропе. У вялікай ступені даследаванне грунтуюцца на неапублікованых дакументах з Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь. У прыватнасці, шырока выкарыстоўваліся матэрыялы былога архіва ЦК КПБ.

Манографія складаецца з чатырох раздзелаў (Раздел I. Савецкая польская мяжа і Беларусь: погляд з Усходу і Захаду; Раздел II. З “Другой Рэчы Паспалітай” у камуністычную Польшчу; Раздел III. Вясна 1945 г. Ад нейтралітetu да татальнага кантролю; Раздел IV. З прасавецкай Польшчы ў камуністычную Беларусь), біографічных звестак пра найбольш актыўных партыйных і дзяржаўных арганізатаў рэпатрыяцыі і дадаткаў (пераважна табліцы па колькасці перасяленцаў з розных рэгіёнаў БССР).

Анатоль Вялікі прыйшоў да высьновы, што перасяленне палякаў з заходніх абласцей БССР у Польшчу было адной з найбольш масавых хваляў беззваротнай міграцыі насельніцтва. Каля 240 тыс. чал. добраахвотна прынялі рагшэнне аб змяненні грамадзянства і пераездзе ў Польшчу (с.222). Адначасна ў БССР з Польшчы пераехала толькі 27,8 тыс. (с.223). Паводле аўтара, “перасяленне разарвала трывалыя і ўстойлівыя, роднасныя, сяброўскія, суседскія сувязі, парушыла векавы лад жыцця, значна змяніла традыцыйную структуру насельніцтва... раз’яднала сем’і і родзічы, суседзяў, знаёмых. Для соцень тысяч людзей гэтая была асабістая трагедыя” (с.223). Варта, аднак, заўважыць, што перасяленцы з БССР у Польшчу пазбеглі масавых пасляваенных рэпресій, гвалтоўнай калектывізацыі, а таксама палітыкі русіфікацыі, ахвярамі якіх сталі жыхары пасляваеннай Беларусі.

Алесь Смалянчук

Ostatni obywatele Wielkiego Księstwa Litewskiego/ Redaktorzy Tadeusz Buinicki, Krzysztof Stępnik. Lublin: Wyd. UMCS, 2005. – 342 s.

Кніга ўяўляе сабой зборнік матэрыялаў міжнароднай навуковай канферэнцыі “Апошнія грамадзяніне Вялікага Княства Літоўскага”, якая адбылася ў Раскошы (на Падляшшы) у верасні 2003 г. Удзельнікамі канферэнцыі

былі гісторыкі і літаратуразнаўцы з Польшчы, Літвы, Беларусі і Венгрыі. Прадметам абмеркавання стала свядомасць многіх вядомых польскіх, беларускіх літоўскіх палітыкаў, навукоўцаў і літаратараў XX ст., якія адчувалі ўласную духоўную прыналежнасць да колішняга Вялікага Княства Літоўскага, у пэўным сэнсе былі ягонымі “апошнімі грамадзянамі”.

Сярод матэрыялаў зборніка прыцягваюць увагу тэксты Марцэлі Космана (Wileńscy badaczy dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego na rozdrożu (по 1945 г.)), Яна Паморскага (Historiografia i pamięć. Myśl historyczna Jerzego Giedroycia), Анджэя Пукшты (Postawy wileńskich Polaków pod niemiecką okupacją w latach 1915–1918), Аляксандра Фьюіта (Wielkie Księstwo Litewskie: między utopią a nostalgią), Яна Відацкага (Józef Piłsudski – ostatni obywateł Wielkiego Księstwa), Уладзімера Мякішава (Iwan I.Łappo (1869–1944) – dwa wymiary życia uczonego) ды інш. Беларуская гісторыяграфія прадстаўленая артыкуламі Аляксандра Вабішчэвіча (Ідэя Вялікага Княства Літоўскага ў беларускай думцы міжваеннага перыяду. 1920–1930) і Алеся Смаленчука (Беларусы сярод краёўцаў).

Алесь Смалянчук

Żołędowski Cezary. Białorusini i Litwini w Polsce, Polacy na Białorusi i Litwie. Uwarunkowania współczesnych stosunków pomiędzy większością i mniejszościami narodowymi. Warszawa: ASPRA-JR, 2003 – 360 s.

Кніга палітолога з Варшаўскага юніверсітэту прысвечана чатырох групам нацыянальных меншасцяў у Беларусі, Летуве і Польшчы. Увага аўтара сканцэнтраваная на ўзаемаадносінах паміж большасцю, якую складае тытулярная нацыя краіны і выбранымі нацыянальнымі меншасцямі. Не разглядаюцца летувіская меншасць у Беларусі і беларуская ў Летуве.

Першы раздзел высвятае тэарэтычныя і тэрміналагічныя аспекты праблемы. Другі раздзел апісвае гісторыю ўзнікнення меншасцяў у трох краінах. Апошнія тры раздзелы прысвечаныя аналізу фактараў, якія ўпłyваюць на ўзаемаадносіны паміж большасцю і меншасцю, а таксама высвяtleнню харектару сувязяў нацменшасцяў са сваімі нацыянальнымі дзяржавамі.

Варты адзначыць імкненне аўтара да аб'ектыўнасці і бесстароннасці ў навуковым апісанні праблемаў, якія маюць моцную палітычную і ідэалагічную афарбоўку. Некаторыя прэтэнзіі можна прад'яўіць толькі да раздзела, прысвечанага гісторыі названых меншасцяў у паасобных краінах. У ім не выяўляецца, а нават нібы затушоўваецца істотная розніца ў пауставанні беларускай і летувіскай меншасці ў Польшчы (аўтахтоны) і польскай у Летуве і Беларусі (вынік асіміляцыйных працэсаў навейшага часу).

Аляксандар Краўцэвіч